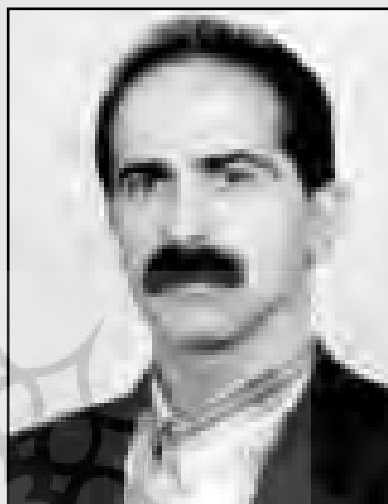

حمید محسنی کارشناس کتابداری در گفتگو با کتاب ماه کلیات:

اتفاق تازه‌ای نیاز است تا خون تازه‌ای به کتابداری و اطلاع‌رسانی ایران تزریق شود

گفت و گو: ایمان امامیان راد

وضعیت نشر کتاب در حوزه کتابداری و اطلاع‌رسانی در ایران را

چگونه می‌بینید؟

متون علمی کتابداری و اطلاع‌رسانی در ایران همانند سایر جنبه‌های کتابداری و اطلاع‌رسانی، آموزش، پژوهش، مدیریت کتابخانه‌ها و... جهت و سمت مشخصی ندارد. مراکزی که وظیفه سر و سامان بخشیدن به مسائل کتابداری و اطلاع‌رسانی ایران را دارند، مانند کتابخانه ملی ایران و مرکز اطلاعات و مدارک علمی ایران، در وظایف خود به روزمرگی افتاده‌اند و توان سیاستگذاری، هدایت و به طور کلی انجام یک وظیفه ملی را تا حدودی ندارند. شاید حتی این باور در آنها به وجود نیامده است که عهده‌دار وظیفه‌ای بسیار سنگین ملی در کتابداری و اطلاع‌رسانی ایران هستند و به همین دلیل توان انجام آن وظایف را ندارند، در انتشار متون علمی کتابداری و اطلاع‌رسانی نیز موفق نبوده‌اند. برای مثال، انتشار کتابشناسی ملی ایران با انتقاد جدی کتابداران مواجه است و انتشار سایر متون علمی مورد نیاز جامعه علمی کتابداران و اطلاع‌رسانان توسط این نهادها نیز شاید در مجموع به تعداد انگشتان دست نرسد. مجلات علمی این سازمانها نیز نامرتب و با کیفیت بسیار پایین منتشر می‌شود. این سازمانها علی‌رغم بهره‌برداری از امکانات عظیم ملی، به دلیل مشکلات موجود توان تحرک را ندارند. ساختار مالی، اداری و نیروی انسانی این مراکز نیازمند زلزله‌ای شدید است تا با تحرک در این سازمانهای ملی، خون تازه‌ای به کتابداری و اطلاع‌رسانی ایران تزریق شود.

دسته‌ای دیگر از ناشرانی که باید به انتشار متون کتابداری و اطلاع‌رسانی بپردازند، ناشران دانشگاهی هستند که به آموزش کتابداری و اطلاع‌رسانی نیز می‌پردازند. این دسته از ناشران نیز سیاستهای انتشاراتی تعریف شده‌ای ندارند. به همین دلیل شاید به طور متوسط سالانه ۵ عنوان کتاب نیز چاپ نکنند. محدود کتابهای منتشر شده این دسته از ناشران نیز نتیجه تلاش مدرسان این دانشگاهها است.

به طور کلی، چه ناشران دسته اول و چه ناشران دسته دوم مدیریت و سیاستهای انتشاراتی تعریف شده و می‌توان پاسخگویی به انتظارات انتشاراتی جامعه علمی کشور را ندارند. ساختار اداری - مالی و مدیریت این مؤسسه‌ها به گونه‌ای است که ماهها بدون هیچ‌گونه پاسخ نویسنده را سرگردان می‌کند و در صورت پاسخ مثبت به انتشار یک کتاب نیز معلوم نیست کی چاپ شود. وضعیت انتشار مقاله در

اشاره:

عصر حاضر، عصر اطلاعات و ارتباطات است. هر کتابی که در این عصر نگارش می‌شود جز در موارد خاص به گونه‌ای با اطلاعات و ارتباطات پیوند دارد. رشد عناوین کتابهای منتشر شده در هر موضوع نشان از بالندگی دانش بشری دارد. کتاب به منزله نوعی اثر فرهنگی، تجلی عصر و دوره خویش است. در جوامع پیشرفته به طور معمول کتاب در جهت پاسخگویی و برآوردن نیازهای فکری، روحی و معنوی تولید می‌شود و افراد می‌توانند تا حدودی مسائل و مشکلاتشان را به کمک کتاب بشناسند و آنها را حل کنند. ارتباط مستقیمی میان جریان تولید کتاب و مصرف کتاب وجود دارد. تعداد عنوانها، توزیع موضوعی و تیراژ کتابها نمایان‌گر رویه برخورد جامعه کتابخوان با کتاب است. حمید محسنی، نویسنده، مترجم، کارشناس ارشد کتابداری و اطلاع‌رسانی و عضو هیئت علمی مرکز اطلاع‌رسانی وزارت جهاد کشاورزی پیرامون وضعیت نشر کتاب در حوزه کتابداری و اطلاع‌رسانی به سوالات ما پاسخ گفته است.

دسته‌ای دیگر از ناشرانی که باید به انتشار متون کتابداری و اطلاع‌رسانی بپردازند، ناشران دانشگاهی هستند که به آموزش کتابداری و اطلاع‌رسانی نیز می‌پردازند. این دسته از ناشران نیز سیاستهای انتشاراتی تعریف شده‌ای ندارند. به همین دلیل شاید به طور متوسط سالانه ۵ عنوان کتاب نیز چاپ نکنند. معدود کتابهای منتشر شده این دسته از ناشران نیز نتیجه تلاش مدرسان این دانشگاهها است

مخاطبان براساس تعریف خاصی صورت نمی‌گیرد. در بسیاری از زمینه‌ها نویسنده متخصص و باتجربه وجود ندارد؛ یا مترجمان باتجربه وجود ندارند. برعکس، بسیاری از نویسندگان متخصص و با تجربه با ناشران متخصص و حرفه‌ای ارتباط لازم را ندارند؛ یا ناشر تخصصی در آن زمینه وجود ندارد؛ یا درک متقابلی از یکدیگر ندارند. این مسئله فرآیند تولید اطلاعات را با مشکل مواجه می‌کند. به طور کلی نویسنده یا مترجم حرفه‌ای در کشور کمتر وجود دارد یا حمایت و تربیت نمی‌شود.

ثانیاً، مرحله تولید کتاب از تأمین منابع مالی نشر، منابع فیزیکی نشر تا منابع انسانی با مشکلات زیادی مواجه است. ناشران ایرانی با کمبود سرمایه، نیروی انسانی و تجربه مواجه‌اند و راه خروج از این بن‌بست را نمی‌دانند یا توان آن را ندارند.

ثالثاً، توزیع کتاب نیز از مشکلات بسیار اساسی ناشران است که مشکلات مالی فراوانی را برای آنها به وجود آورده است. بسیاری از ناشران به شبکه مناسب توزیع دسترسی ندارند و به طور کلی شبکه توزیع پاسخگوی تمامی نیازهای ناشران و مخاطبان آنها نیست. حتی بعضی از ناشران کم‌تجربه به دلیل عدم دسترسی به شبکه توزیع با بحران‌های مالی و خطر ورشکستگی رویه رو شده‌اند.

بدون شک، بسیاری از مشکلاتی که در بالا به آنها اشاره شد، با آموزش صحیح کمتر خطرناک خواهند بود. نظام آموزشی نشر پاسخگوی بسیاری از مشکلات نیست. اتحادیه ناشران یا دستگاه‌های مسوول در وزارت ارشاد نیز توان جذب دانشها و تجارب ناشران و مکتوب کردن آنها و نیز انتقال این دانشها یا تجربیات جدید بین‌المللی به ناشران را ندارند.

به طور کلی، اجزای صنعت نشر کتاب در ایران، از سیاستگذاران و برنامه‌ریزان دولتی و صنفی تا ناشران و صنایع مرتبط با نشر کتاب نیازمند بازنگری جدی تشکیلاتی و سازماندهی است. همان‌گونه که در جای دیگر اشاره کرده‌ام، نظام موجود توان جذب اندیشه جدید را ندارد و در صورت جذب آن توان هضم و اجرای درست آن را ندارد.

○ کتابهای تألیفی و ترجمه‌ای چه وضعیتی دارند؟

تألیف و ترجمه در ایران کمتر نتیجه سیاستهای از پیش تعیین‌شده ناشران است. در واقع، ناشران باید با توجه به شناخت دقیقی که از مخاطبان و نیازهای آنها و بازار به دست می‌آورند، آن را به نویسندگان یا مترجمان منتقل کنند و پس از تطبیق آن با

مجلات مربوطه نیز اسفبارتر است. شاید بسیاری از مقالات پس از انتشار نیاز به بازنگری داشته باشند. این مجلات بیشتر به آرشيو شباهت دارند تا انعکاس یافته‌های جدید علمی یا اخبار و تجارب جدید. با توجه به این مشکلات، نویسندگان و مترجمان کتاب یا مقاله نیز رغبت چندانی برای کارهای انتشاراتی ندارند و بسیاری از تجارب، دانشها و افکار جوانی که می‌توانند راهگشا باشند فرصت بروز نمی‌یابند.

رقابت سالم علمی و طرح افکار و نظریات جدید که می‌تواند بر نظام آموزشی و پژوهشی و نظام تصمیم‌گیری و تصمیم‌سازی بسیار مؤثر باشد، عمدتاً از طریق نظام انتشاراتی سالم و هدفمند امکان‌پذیر است که با آن فاصله بسیار داریم. بسیاری از اندیشه‌ها، تجربه‌ها و افراد مدیر و لایق، در یک نظام انتشاراتی سالم معرفی و شناسایی می‌شوند؛ یا جریانه‌ها و سیاستهای ناسالم در مدیریت، آموزش و پژوهش کتابداری و اطلاع‌رسانی ایران به نقد کشیده می‌شوند که موجب ارتقای حرفه خواهد شد.

کمبود متون آموزشی و پژوهشی و نیز تحرک بیشتر جامعه علمی نیازمند حضور ناشران بیشتر، به خصوص تغییر ساختاری ناشران دولتی و دانشگاهی است. نظام انتشاراتی کشور به طور عام، و انتشارات دولتی به طور خاص، نیازمند بازنگری و بازاندیشی جدی است تا پاسخگوی تمامی نیازهای اطلاعاتی کشور باشد.

○ درباره مشکلات اقتصاد کتاب (مشکلات اقتصادی نویسندگان

و مترجمان) چه نظری دارید؟

اقتصاد کتاب در ایران وضعیتی مشابه تولید سایر کالاها و خدمات دارد. انتشار و عرضه کتاب در ایران در محدوده بسیار ضعیف ملی است و حتی در این محدوده نیز پاسخگوی تمامی نیازها نیست. نه تنها برای تمامی مخاطبان، منابع اطلاعاتی مناسب و کافی وجود ندارد، بلکه کتابهای موجود نیز به موقع و سریع به مخاطبان عرضه نمی‌شود. حتی بسیاری از مخاطبان از وجود منابع جدید آگاه نمی‌شوند، به خصوص افرادی که در شهرستانها و روستاها سکونت دارند. به طور کلی، تمامی حلقه‌های تولید و عرضه کتاب بیمار است:

اولاً انتخاب موضوع کتاب و نویسنده آن در بسیاری از موارد با توجه به نیازهای مخاطبان نیست. نوع ارتباط نویسنده و ناشر و

○ مشکلات نویسندگان از نظر حقوقی - ساختاری چیست و راهکارهای مورد نظر شما در این باره چیست؟

اگر بخواهم به مشکلات نویسندگان اشاره کنم، آن را به چند دسته عمده زیر تقسیم می‌کنم:

ناآگاهی از حقوق مادی و معنوی اثر خود و فرآیند چاپ کتاب. این مسأله موجب می‌گردد آنها به هنگام عقد قرارداد با ناشران دچار مشکل گردند یا حقوق آنها تضییع شود. در این زمینه نویسندگان جوان با مشکلات بیشتری مواجه هستند. امکان دسترسی به مراکز مشاوره در زمینه حقوق تألیف و ترجمه یا تشکیل اتحادیه یا صنف می‌تواند آنها را با بسیاری از این مسائل آشنا سازد.

مشکل ارتباط با ناشران غیرمتخصص یا نیافتن ناشر متخصص و حرفه‌ای. چاپ کتاب تخصصی توسط ناشر غیرتخصصی با مشکلات احتمالی زیادی مواجه است که ممکن است رابطه مولف با ناشر را تحت تأثیر قرار دهد. از طرف دیگر، بسیاری از نویسندگان در یافتن ناشر دلخواه یا متخصص با مشکل مواجه می‌شوند و کتاب آنها پس از گذشت سالیان دراز از تألیف چاپ نمی‌شود و این موضوع موجب دلسردی آنها از ادامه کار تألیف می‌گردد.

مشکل دسترسی به اطلاعات مورد نظر در زمینه کتابهای تألیف شده یا ترجمه شده یا در دست ترجمه یا چاپ. دسترسی به اطلاعات مورد نیاز داخلی و خارجی برای تألیف کتاب نیز بسیار اساسی است. سازماندهی اطلاعات موجود و تشکیل پایگاههای اطلاعاتی تخصصی اعم از کتابهای ترجمه شده یا در دست ترجمه و یا در دست چاپ، پایگاههای اطلاعاتی موضوعی، چکیده‌نامه‌ها و نمایه‌نامه‌های روزآمد بسیاری از این مشکلات را حل خواهد کرد.

نیازهای مخاطب سایر مراحل نشر را آغاز کنند. اما متأسفانه در ایران تحلیل بازار و مخاطب‌شناسی وجود ندارد. مؤلفان و مترجمان آثار خود را به ناشران عرضه می‌کنند و پس از مدت‌ها سردرگمی پاسخ خود را دریافت می‌کنند. بسیاری از کتابهایی که برای نشر تأیید می‌شوند تغییر زیادی از لحاظ محتوایی یا ویراستاری نمی‌یابند. کمتر ناشری دارای ویراستار موضوعی زبردستی است که مشاور ناشر یا نویسنده اثر باشد، به گونه‌ای که اثر مربوطه با نیازهایی که قبلاً سنجش شده‌اند، تطبیق داده شوند. ناشر متخصص و حرفه‌ای سعی می‌کند بر تمام مراحل تولید اثر نظارت داشته باشد. به دلیل فقدان چنین شرایطی است که شاهد انتشار بعضی کتابهای تألیفی یا ترجمه‌ای هستیم که کمترین اصول نگارش علمی را رعایت نکرده‌اند؛ یا ترجمه‌هایی که محتوای اثر به زبان مبدأ را مثله کرده‌اند؛ یا کتابهایی که توسط کتابسازهای حرفه‌ای یا ناشی به بازار عرضه شده‌اند.

در بسیاری از حوزه‌های موضوعی مؤلف محقق یا مترجم حرفه‌ای و متخصص نداریم و ناشران کشور نیز کمتر به شناسایی، آموزش و تربیت چنین افرادی می‌پردازند. بدون شک، اگر ناشران کشور در این زمینه دارای اهداف و سیاست‌های انتشاراتی مشخصی باشند، هم مترجمان و نویسندگان حرفه‌ای خواهیم داشت، و هم شاهد موفقیت بیش از پیش ناشران خواهیم بود. هم‌اکنون نویسندگانی را می‌بینیم که حلال همه مشکلات هستند و بی‌محابا و بدون مواجهه با نقدهای جدی در تمام زمینه‌ها، بدون اینکه دارای تجربه و دانشی جدی باشند، قلم می‌زنند. یا مترجمانی را شاهدیم که به ترجمه متونی تخصصی می‌پردازند که کوچکترین آشنایی با واژه‌های تخصصی آن رشته ندارند.